ПСИХОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНШОМОВНИХ ЛІНГВІСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ЗАРУБІЖНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Олександренко К. В., Філіппова О. С.

Огляд наукової літератури з проблеми іншомовних лінгвістичних здібностей свідчить про те, що вона цікавила багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Аналіз робіт, присвячених даній проблемі, свідчить про існування різних точок зору з цього питання. Перш за усе необхідно відзначити різне уявлення про сутність іншомовних лінгвістичних здібностей у вітчизняних і зарубіжних психологів.

Зарубіжні дослідники розробляють проблему іншомовних здібностей щодо завдань у сфері тестування у зв'язку з необхідністю розподілу студентів у мовні класи, визначення впливу знання однієї іноземної мови на вивчення іншої [1], з вимогою «виявлення індивідуальних розбіжностей і призначення людей на таку роботу, до якої вони найбільш здатні, без марнотратного методу проб і помилок» [2, – С.3].

Дж. Грін розглядає мовну здібність у безпосередньому зв'язку з мовою, «як щось таке, що становить здібність говорити на даній мові» [3, – С.222]. Однак при цьому автор визначення не вказує, про яку саме мову йде мова: про рідну чи іноземну. Н.Хемодай вважає, що мовна здібність – це вроджене знання граматичної системи мови, універсальних правил, що співвідносять семантичну інтерпретацію речення з його фонетичною інтерпретацією [4]. Опановуючи на несвідомому рівні цією системою правил, людина засвоює синтаксичні структури мови.

Аналіз викладених визначень дозволяє дійти висновку, що у них мовна здібність розглядається як специфічна людська здібність до засвоєння мови, властива рівною мірою кожній здоровій людині. Вказівки на які-небудь індивідуальні розбіжності в успішності і швидкості оволодіння мовою у даних визначеннях відсутні. На цій основі для позначення здібностей як індивідуальних розбіжностей у швидкості і легкості засвоєння іноземної мови більш доцільно користуватися термінами «іншомовні здатності» і «лінгвістичні здібності».

Слід зазначити, що існування специфічних здібностей до іноземної мови визнається не всіма дослідниками. Зокрема., О.Д. Петроза дотримується думки, що на навченість іноземній мові впливають такі фактори, як уміння узагальнювати (користуватися прийомами аналізу і синтезу), рівень розвиненості вербального інтелекту, логічного і діючого мислення [5]. Виходячи із цього, автор пропонує діагностувати навченість іноземній мові тестами Векслера, що виявляють ступінь розвиненості загальних розумових здібностей [Там же, С.21]. На наш погляд, таке твердження не є зовсім справедливим. Більш правомірним представляється думка зарубіжних вчених Дж.Б.Керола, У.В. Каулферса, П.Пімслера, Р.П. Стоквдла та А.Л. Комрея, які, підкреслюючи суттєву роль загального інтелекту у засвоєнні іноземної мови, не заперечують наявність і інших, особливих здатностей., таких індивідуальних особливостей, які дозволяють учням успішно опановувати мовою [6; 7;12; 16].

Іншомовні здібності необхідно відрізняти від здібності до засвоєння рідної мови. Довести це твердження можна через розгляд розбіжностей шляхів та умов оволодіння людиною рідною та іноземною мовою. Рідну мову дитина опановує у ранньому дитинстві в процесі спілкування з дорослими, «неусвідомлено і ненавмисно» [8]. Загальновідомо, що період раннього онтогенезу є найбільш сенситивним для оволодіння мовленням, тому що цьому сприяють певні фізіологічні передумови. Як показують дані У.Пенфільда, у цей період у дитини дуже пластична кора більших півкуль головного мозку, що обумовлює високий темп оволодіння мовними вміннями і навичками [9]. Крім того, він підкреслює, що динаміка розвитку мовних здібностей однакова абсолютно у всіх людей, що тут немає яких-небудь індивідуальних особливостей.

Інша справа, коли мова йде про оволодіння іноземною мовою. По-перше, приступаючи до її вивчення, людина опирається на вже наявну у неї систему понять рідної мови. По-друге, нова мова, як правило, засвоюється індивідом не у природних, а у навчальних умовах, без постійної комунікації з носіями мови [4]. Тут оволодіння мовою відбувається зовсім в іншому плані, чим засвоєння рідної мови. Л.С. Виготський вважає, що людина вивчає нову мову, починаючи з усвідомлення і наявності наміру. «Засвоєння іноземної мови йде шляхом, прямо протилежним тому, яким іде розвиток рідної мови.. Розвиток рідної мови йде знизу нагору, у той час як розвиток іноземної мови йде зверху вниз. У першому випадку раніше виникають елементарні, нижчі властивості мовлення і лише пізніше розвиваються її складні форми, пов'язані з усвідомленням фонетичної структури мови, її граматичних форм і довільною побудовою мовлення. У другому випадку раніше розвиваються вищі, складні властивості мовлення, пов'язані з усвідомленням і наявністю наміру, і лише пізніше виникають більш елементарні властивості, пов'язані зі спонтанним, вільним користуванням чужим мовленням» [8, – С.265].

Вивчення іноземної мови звичайно починають у такому віці, коли період особливої сприйнятливості, сензитивності до оволодіння мовленням вже закінчився. Однак на даному віковому етапі вищі психічні функції людини – сприйняття, пам'ять, мислення вже досягають високого рівня свого розвитку і можуть стати основними «засобами» оволодіння індивідом мовною діяльністю, іноземною мовою, що підтверджується даними психології і психолінгвістики.

Наведені розбіжності можна розглядати як докази існування спеціальних лінгвістичних здібностей. Іншими словами, високий темп і легкість засвоєння іноземної мови у старшому віці обумовлені іншими факторами, ніж засвоєння рідної мови у ранньому дитинстві. При цьому оволодіння іноземною мовою відбувається з опорою на відомий рівень розвитку мовної здібності рідною мовою.

Існування спеціальних здібностей до засвоєння іноземної мови, які іноді називають «лінгвістичним талантом» визнається більшістю зарубіжних психологів [10-11]. Однак слід зазначити, що самі іншомовні здібності визначаються порізному. Так, Дж.Б.Керол під лінгвістичними здібностями розуміє кількість часу, що потрібно студентові для досягнень певних успіхів у навчанні [12]. При цьому вчений припускає, що студент має оптимальну мотивацію навчальної діяльності і під час навчання дотримується якісних інструкцій.

Е.Саломон у розумінні сутності лінгвістичних здібностей також вкладає фактор часу [13]. На його думку, якщо той, кого навчають, у порівнянні з іншими за меншу або однакову кількість часу засвоює більший обсяг матеріалу., те він має більшу здібність до навчання. У своїй роботі автор постійно підкреслює, що ніякого вигаданого «лінгвістичного таланта» не існує, просто у деяких відділах головного мозку є своєрідна «готовність», потенційна можливість засвоєння іноземної мови

У роботі Дж.У.Тодда ми знаходимо пояснення природи лінгвістичних здібностей, джерела їхнього формування і розвитку. Відповідно до думки вченого, наявність здібностей до засвоєння іноземної мови визначено фактором спадковості. «Подібно кольорам волосся, їхня цілісна характеристика може передаватися від покоління до покоління лише з невеликими змінами» [11, – С.131]. Автор стверджує, що «спеціальний талант» до однієї мови повинен супроводжуватися і здібністю до вивчення інших мов.

Аналіз літератури дозволяє констатувати єдність зарубіжних психологів у тому, що здібності до мов являють собою сукупність тісно пов'язаних між собою окремих самостійних здібностей. За допомогою факторного аналізу дослідники виявляють ті якості психіки індивіда, які правомірно включати до складу лінгвістичних здібностей. Серед робіт даного напрямку особливе місце займають дослідження Дж.Б.Керола. На його думку, модель іншомовних здібностей можна представити у вигляді системи наступних факторів:

1. Фонетичне кодування – здатність індивіда зобразити за допомогою певних образів почути й звуковий матеріал так, щоб була можливість через деяку кількість часу його ідентифікувати і відтворити у пам'яті. Він вважає, що учні з низьким рівнем розвитку даної здібності будуть відчувати труднощі як у запам'ятовуванні фонетичного матеріалу (слів іхніх форм), так і в імітації звуків мовлення.

2. Граматична чутливість – здатність почувати функцію слова у різних контекстах. Високий рівень розвитку даної якості дозволяє тому, кого навчають, безпомилково оперувати формами слів, граматично правильно оформляти іншомовні висловлення.

3. Механічна пам'ять – здатність до запам'ятовування іншомовного матеріалу за короткий час.

4. Здатність вивчати мову індуктивно, тобто робити висновки про мовні правила на основі декількох мовних форм і здійснювати їхній перенос на нові приклади.

Інтересні ідеї щодо структури лінгвістичних здібностей висловлює П.Пімслер [14]. Відповідно до його теорії, даний вид здібностей містить у собі три фактори:

1. Фактор вербального інтелекту, під яким мається на увазі знання вокабуляра рідної мови, уміння аналізувати вербальний матеріал, виводити правила на основі декількох іншомовних лінгвістичних структур.

2. Мотивація вивчення іноземної мови

3. Слуховий фактор, що визначається у двох різних напрямках як диференціація подібних звуків і як продукування звуко-знакових відповідностей.

Необхідно зазначити, що роль аудитивного компонента у структурі лінгвістичних здібностей відзначається багатьма зарубіжними дослідниками. Так, Г.Перен до складу здібностей включає здатність до розрізнення усередині слова фонем, подібних за звучанням [15]. Тут, як стверджують психологи, необхідне вміння диференціювати висоту, тембр звуків [16], іхню тривалість, гучність [18]. Крім того, К.С. Боткe і Ф.Е. Міліган вважають за необхідне для виявлення рівня розвитку лінгвістичних здібностей вимірювати гостроту слуху [17], а Р.Р. Леотенегер і Т.ХМюлер – інтонаційний слух, зокрема, уміння вловлювати ритмічний малюнок іншомовного мовлення [18].

Також багато зарубіжних психологів вказують на високу значимість вербальної пам'яті. Згідно думки Дж.У.Тодда, «пам'ять є найбільш міцною силою у придбанні іншомовних умінь і навичок» [11, – С.145]. На думку вченого, вербальна пам'ять винятково важлива для оволодіння іншомовним вокабуляром, при вивченні дієвідмін дієслів і відмінювань імен іменників. Робота С.Л. Купера присвячена дослідженню механічної пам'яті, яку автор пропонує вимірювати за допомогою методики завчання парних асоціацій, використовуючи як матеріал для запам'ятовування штучні склади [19]. В процесі дослідження він доходить висновку про існування позитивних кореляцій між високою швидкістю вивчування одиниць парних асоціацій і здатністю до засвоєння мов.

Подібно П.Пімслеру, деякі дослідники також підкреслюють важливість вербального інтелекту для високих досягнень у сфері вивчення іноземної мови і виділяють у цьому аспекті наступні фактори: «знання вокабуляра», «здатність до міркувань» [16]. словесну швидкість, обумовлену як здатність створювати слова, які підкоряються деяким семантичним або структурним обмеженням (наприклад, здатність скласти слово із чотирьох букв, що починається і закінчується заданими буквами) [16], швидкість мовлення, вимірювану тестом на читання уривків із прози [17]. Д.Ф.Л. Притчард виявляє позитивні кореляції між іншомовними здібностями і деякими особливостями особистості: наполегливістю, рішучістю, експресивністю [21].

На завершення огляду основних концепцій лінгвістичних здібностей, представлених у зарубіжній психології, необхідно зазначити, що описаний підхід, який базується на виділенні компонентів здібностей за допомогою факторного аналізу, називається комплексно-сумарним [22]. У рамках даного підходу лінгвістичні здібності являють собою систему факторів. Відповідно до думки П.Е. Вемона, фактор є скоріше не психологічною, а математичною конструкцією, що обчислюється за допомогою об'єктивних кореляцій між показниками тестів [23].

Література

1. *Bottke K.S., Milligan F.E.* Test of aural and oral aptitude for foreign language study // The Modern Language Journal, 1945. – Vol.29. – №8. – P.705-709.

2. *Carroll J.B.* Factor analysis of two foreign language aptitude batteries / The Journal of General Psychology, 1958. – Vol.59. – №.I. – P.3-19.

3. *Carroll J.B.* The Prediction of Success in Intensive Foreign Language Training // Training Research and Education. – University of Pittsburgh Press, 1962. – P.87-136.

4. *Chomsky N.* Recent Contributions to the Theory of Innate Ideas // The Ecology of Human Intelligence. – London, 1970. – P.79-90.

5. *Cooper C.L.* Some relationships between paired-associates learning and foreign-language aptitude//Jomnal of Educational Psychology, 1964. – Vol.55. – №.l. – 132-138.

6. *Gardner R.C., Lambert W.E.* Motivational variables in second-language acquisition. – Canadian Journal of fuychology, 1959. – Vol.13. – №.4. – P.266-272.

7. *Harding F.D.* Tests as selectors of language students / The Modem Language Journal, 1958. – Vol.42. – №.3. – P.120-122.

8. *Henmon V.A.C.* Prognosis tests in the Modem Foreign Languages. – New York: Tbe Macnillan Company, 1929. – P.3-31.

9. *Kaulfers W.V.* Present status of prognosis in foreign language // The school review, 1931. – Vol.39. – №8. – P.585-596.

10. *Kaulfers W.V.* The intelligence factor in foreign-language achievement // The school review, 1931. – Vol.39. – №1. – P.42-48.

11. *Leutenegger R.R., Mueller T.N.* Auditory factors and the acquisition of french language mastery / Artie Modern Language Journal, 1964. – Vol.48. – №3. – P.141-146.

12. *Penfield W.A.* Consideration of the Neurophysiological Mechanisms of Speech and Some Educational Consequences / Preceedings of the American Academy of Arts and Sciences, 1953. – Vol.53. – № 5. – P.551-592.

13. *Perren G.* Testing Ability in English as a second language / English language teaching. – Oxford University Press, 1967. – P.22-29.

14. *Pimsleur P.* Language Attitude Testing // Language Testing Symposium. A Psycholinginstic Approach. – London: Oxford University Press, 1968. – P.98-106.

15. *Pimsleur P., Stockwdl R.P., Comrey A.L.* Foreign language learning ability // Journal of Educational Psychology, 1962. – Vol.53. – №.l. – P.15-26.

16. *Pritdhard D.F.L.* An Investigation into the Relationship between Personality Traits and Ability in Modem Languages // The British Journal of Educational Psychology, 1952. – Vol.22. – Part 2. – P.147-148.

17. *Salomon E.A.* Generation of Prognosis Testings / The Modern Language Journal 1954. – Vol.38. – №.6. – P.292-312.

18. *Todd J.W.* The Psychological Fundamentals of Linguistic Achievement // Prognosis Tests in the Modem Foreign Languages. – New York The Macmillan Company, 1929. – P.129-172.

19. *Vemon P.E.* The Structure of Human Abilities. – London: Methuew and Go., 1965. – 208 p.

20. *Веденяпин Ю.А.* Измерение готовности абитуриентов к обучению в институтах иностранных языков как предпосылка индивидуализации учебного процесса. Дисс. ... канд. пед. наук. 13.00.08. – М., 1976. – 142 с.

21. *Выготский Л.С.* Мышление и речь // Собрание сочинений. – М: Педагогика 1982. – Т.2 – С.6-361.

22. *Грин Дж.* Психолингвистика. – М.: Прогресс, 1976. – 350 с.

23. *Петрова Е.Д.* Опыт изучения обучаемости иностранному языку // Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л., 1973. – Вып. 1. – С.20-23.